

Opština Nikšić

***LOKALNI PLAN AKCIJE
U OBLASTI INVALIDNOSTI U OPŠTINI NIKŠIĆ
ZA PERIOD 2009-2014 GODINE***

Novembar, 2009. godine

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	3
1.1 Situaciona analiza za opštinu Nikšić.....	3
1.2 Pravni okvir za izradu LPAI-domaća i međunarodna dokumenta.....	7
1.3 Ciljevi i principi djelovanja.....	8
1.4 Opis procesa izrade LPAI i njegovo donošenje.....	8
2. Problematične oblasti u opštini Nikšić-potrebe i rješenja.....	9
2.1. Podizanje svijesti.....	9
2.2. Rehabilitacija.....	11
2.3. Servisi podrške.....	12
2.4. Pristupačnost.....	14
2.5. Obrazovanje.....	17
2.6. Kreiranje politike i planiranje.....	19
2.7. Organizacije osoba sa invaliditetom.....	20
2.8. Obuka osoblja.....	21
3. Realizacija i monitoring.....	22

1. UVOD

Lokalni plan akcije iz oblasti invalidnosti (LPAI) je strateški dokument čiji je cilj stvaranje pogodnog okruženja za osobe sa invaliditetom u skladu sa principima definisanim u Rezoluciji Ujedinjenih nacija br. 48/96 kojom su definisana Standardna pravila Ujedinjenih nacija o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom (SPUN), Međunarodnom konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, Agendom 22 - jedna od mogućih metoda primjene SPUN-a i Nacionalnom strategijom za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori koju je Vlada donijela 2007. godine i koja definiše mjere i prioritetne akcije za period od 2008.-2016. godine.

LPAI predstavlja niz akcija i mjera koje treba preduzeti da bi se na odgovarajući način odgovorilo na potrebe i prava svih osoba sa invaliditetom u lokalnoj zajednici.

Plan sadrži identifikovane potrebe osoba sa invaliditetom, postojeće resurse, opis rješenja, mjera i koraka koje treba preduzeti, vremenske rokove za realizaciju definisanih aktivnosti, subjekte odgovorne za realizaciju i sprovođenje mjera i izvore finansiranja.

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, u Crnoj Gori

10% stanovništva ima neku vrstu invaliditeta.

Međunarodna konvencija o pravima osoba sa invaliditetom definiše termin “osoba sa invaliditetom” kao “osobu sa urođenom ili stečenom fizičkom, senzornom, intelektualnom ili emocionalnom umanjenom sposobnošću koje usled društvenih ili drugih prepreka nemaju mogućnost ili imaju smanjene mogućnosti da se uključe u aktivnosti društva na istom nivou sa drugima, bez obzira na to da li mogu da se ostvaruju pomenute aktivnosti uz upotrebu tehničkih pomagala ili uz službe podrške”.

Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori definiše “inkluzivno obrazovanje” kao “obrazovni sistem koji odgovara na sve potrebe učenika i kao takva kontinuirano radi na poboljšanju učešća i eliminaciji isključenosti iz svih aspekata školovanja i to na način da se nijedan učenik ne osjeća drugačijim od bilo kojeg drugog i koji osigurava rezultate.”

Standardna pravila Ujedinjenih nacija za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama s invaliditetom definišu termin “izjednačavanje mogućnosti” kao “proces kojim različiti djelovi društva i okoline, kao što su službe, djelatnosti,

informisanje i dokumentacija, postaju dostupni svima, posebno osobama sa invaliditetom”.

U skladu sa Strategijom za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj “socijalni model invalidnosti shvata probleme koje osobe sa invaliditetom imaju kao socijalno definisan i kreiran problem, kao proizvod socijalne organizacije i stavlja težište na barijere sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u svakodnevnom životu-kako kao pojedinci, tako i kao grupa”.

1.1. SITUACIONA ANALIZA

Opšti pregled

Prema procjenama SZO 10% stanovništva ima neki vid invaliditeta, što znači da u Nikšiću živi oko 8000 osoba sa invaliditetom(u daljem tekstu OSI). Pošto je veoma mali broj ovih osoba uključen u redovne aktivnosti društvene zajednice tj. da je vidljiv, može se doći do zaključka da je njihov položaj izrazito loš. Jedan od osnovnih nedostataka naše zajednice je nepostojanje sveobuhvatne baze podataka o OSI, na osnovu koje bi se utvrdile njihove potrebe, kao i kreirale

mjere za zadovoljavanje tih potreba, Centar za socijalni rad, Fond PIO i Komisija za usmjeravanje u obrazovni sistem posjeduju podatke o osobama koje koriste prava iz oblasti socijalne i dječje zaštite, penzijsko invalidskog osiguranja i inkluzivnog obrazovanja. Pored ovih institucija u Nikšiću postoji sedam organizacija OSI koji takođe imaju ograničene baze podataka o svom članstvu.

Osobe sa invaliditetom su jedna od najsiromašnijih kategorija stanovništva, što je potvrdilo istraživanje za strategiju za smanjenje siromaštva. Ekonomski položaj ovih osoba je loš zbog ukupne marginalizacije i nemogućnosti da na odgovarajući način pristupe, zbog raznih psiho-socijalnih i fizičkih barijera, neophodnim društvenim sadržajima kao što su: liječenje, obrazovanje, zapošljavanje, kulturni, sportski i ukupni društveni život. Tu su i vanredni troškovi koji opterećuju kućni budžet, jer nerijetko OSI sami plaćaju izuzetno skupe lijekove iz inostranstva koji se ne mogu refundirati, zatim ortopedska pomagala, naočare, slušne aparate, proteze, razne longete, stručne tretmane, jer u opštini Nikšić nemamo specijalizovanog kadra za njihove potrebe. OSI je vrlo često potrebna posebna ishrana ili vitaminska

ili dijetalna, koja je mnogo skuplja nego što porodica može da priušti.

Pregled po odabranim prioritetnim oblastima

1. Podizanje svijesti

Jedan od veoma bitnih razloga za ovako loš položaj OSI je nedovoljno razvijena svijest o njihovim pravima, potrebama i mogućnostima, kako u ukupnom društvenom okruženju tako i kod samih OSI.

Dugogodišnja primjena medicinskog tj. tradicionalnog modela pristupa OSI kreirala je atmosferu u društvu u kojoj je nivo svijesti o mogućnostima OSI izrazito nizak. Razlog za to su stavovi ovog pristupa koji ističe nesposobnost OSI, njihovu zavisnost od drugih ljudi, a kao jedino rješenje položaja OSI vidi u socijalnim davanjima i smještaju u zatvorene institucije.

Najveći broj OSI je okovan predrasudama od strane okoline, kao i kompleksima koji su posledica uvrženih stavova da su OSI nesposobne za samostalan rad i život, pa su oni uglavnom zatvoreni u svojim stanovima i kućama i niti pokušavaju, niti imaju dovoljno podrške da pokušaju da od

pasivnog člana postanu aktivni i korisni članovi društva. Ovakvu situaciju pojačava nedostatak resursa zajednice za OSI kao što su: servisi podrške, pristupačna okolina, pristupačne informacije, adekvatna pomagala... Organizacije OSI sa svojim skromnim resursima rade na pozitivnim promjenama u društvu koje doprinose boljem položaju ovih osoba, ali je neophodno veće angažovanje svih društvenih aktera u gradu kako bi se ostvarila osnovna ljudska prava OSI, a naročito pravo na jednake mogućnosti u svojoj zajednici

Rijetki pojedinci koji su uspjeli da se izbore sa negativnim stavovima i koji su uspjeli da postanu aktivni članovi društva uprkos svom invaliditetu doprinose povećanju nivoa svijesti javnosti o njihovim mogućnostima. Organizacije OSI svojim aktivnostima konstantno promovisu prava, potrebe i mogućnosti OSI što takođe dovodi do veće senzibilisanosti javnosti o OSI. U posljednje vrijeme i lokalna zajednica doprinosi podizanju nivoa svijesti o OSI i to najviše kroz informativni program RTV Nikšić, u sklopu koga se prate sve značajnije aktivnosti organizacija OSI. Veoma značajan doprinos podizanju nivoa svijesti daju NVO organizovane u Savezu organizacija OSI Nikšića, a to

su: Organizacija slijepih, Udruženje Plegije, Udruženje mladih sa hendikepom, Organizacija civilnih invalida rata, Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju, Udruženje paraplegičara i Udruženje gluvih i nagluvih Nikšić, koje organizuju razne seminare, predavanja i tribine na temu podizanja svijesti OSI, dok nema drugih organizovanih aktivnosti u ovoj oblasti. Biro rada Nikšić povremeno u saradnji sa Udruženjem „Plegije“ organizuje „Sunčanu radionicu“ u kojoj se radno angažuju OSI i koja svojim rezultatima promoviše sposobnosti i mogućnosti OSI i time utiče na podizanje nivoa svijesti o OSI.

2. Rehabilitacija

Rehabilitacija i resocijalizacija OSI u Nikšiću nije zastupljena na potreban i sveobuhvatan način. Kad se radi o medicinskoj rehabilitaciji pri Bolničkom centru postoji služba za fizikalnu rehabilitaciju, koju OSI vrlo malo ili nimalo ne koriste, jer je ona prvenstveno namijenjena urgentnim slučajevima, a i nedovoljan je kapacitet osoblja i prostorija da bi zadovoljio potrebe OSI. Za djecu ometenu u razvoju obezbijedena je besplatna rehabilitacija u „Igračkoteci-Nikšić“.

Psiho-socijalnim osnaživanjem OSI uglavnom se bave organizacije OSI.

3. Servisi podrške

U Nikšiću su nedovoljno razvijene mješovite servisne usluge, prilično su marginalizovani u sistemu socijalne zaštite, i još uvijek nisu obezbijedene službe podrške kako bi se povećao nivo samostalnosti u svakodnevnom životu (personalna asistencija, kao i asistencija u nastavi, služba prevodilaca za gestovni jezik, prilagođen prevoz djece i omladine sa invaliditetom koja se školuju). Ne postoji prilagođen prevoz za zaposlene osobe sa invaliditetom. Ne postoje informacije na brajevom pismu. Takođe nemamo primjera da se u Nikšiću koriste psi vodiči za osobe sa oštećenjem vida ili psi pomagači za osobe sa motoričkim smetnjama. Postoji služba gerontodomaćica pri Zavodu za zapošljavanje-Biro rada Nikšić, ali se u vrlo malom broju slučajeva brinu o OSI i većinom služe za potrebe starih i iznemoglih lica.

Organizacije OSI su u sklopu svojih aktivnosti formirali neke od vrsta servisa podrške, kao što je „Igračkoteka“ u UZDP-u, Audio biblioteka u sklopu OSNK-a. No, da bi ovi servisi bili na usluzi svim OSI u

Nikšiću, neophodna je značajnija pomoć lokalne samouprave u njihovom radu.

3. Pristupačnost

Pristupačnost izgrađenoj okolini, informacijama, komunikacijama i transportu je nedovoljna a to je uslov primjene svih novih pristupa koji zagovaraju uključivanje. To je ključna oblast u stvaranju uslova za jednako učešće osoba sa invaliditetom u svim sferama života. Nepristupačan transport može povećati socijalnu ekskluziju kroz limitirajući pristup ključnim servisima kao što su zdravstvene ustanove, cjeloživotno učenje, kultura, sport i rekreacija. Informacije nisu dostupne za slijepa lica (brajevo pismo), niti gluviim licima – ne postoji niti jedna informativna emisija na lokalnim medijima sa gestovnim prevodom.

Iako se dosta radi na pristupačnosti zadnjih godina (počinje se sa izgradnjama kosih rampi; postavljena zvučna semafora signalizacija na 5 od 12 raskrsnica na kojima postoje semafori) to nije dovoljno za samostalan život OSI. Prilagođenost škola i vrtića djeci sa invaliditetom je na veoma niskom nivou, tako da ni u jednoj školi nema opreme

za brajevu azbuku, zvučnih, slušnih i drugih pomagala koja su potrebna djeci sa invaliditetom. Na fakultetu i studentskom domu Udruženje mladih sa hendikepom je izgradilo prilazne rampe, međutim nema liftova. Dom zdravlja je djelimično pristupačan (ima samo kosu rampu za kola hitne pomoći što je neadekvatno za korisnike kolica). Veliki dio specijalističkih ambulanti koji se nalaze na spratu domu zdravlja su nedostupne zbog nepostojanja lifta. To se posebno odnosi na stomatološku službu. Zdravstvene ustanove takođe nemaju riješen dostup informacijama i komunikacijama. Bezbjednost osoba koja koriste invalidska kolica u saobraćaju je na vrlo niskom stupnju. Prije svega zbog nemogućnosti da koriste trotoare za svoje kretanje. Samo neznatan broj raskrsnica ima spuštene ivičnjake na trotoarima.

OSI u opštini Nikšić zbog arhitektonskih barijera, neprilagođenih prostorija i predrasuda, nijesu u mogućnosti kako da prate, tako i da se bave sportskim i kulturnim sadržajima našeg grada. Slobodno vrijeme kojeg imaju napretek koriste jednolično, prazno i šturo. Mali je broj OSI koje sebi mogu priuštiti redovno posjećivanje kulturnih i sportskih manifestacija u gradu.

5. Obrazovanje

Postoji zakon o obrazovanju OSI, kao i o inkluzivnom obrazovanju. JPU "Dragan Kovačević" je uključena u program inkluzivnog obrazovanja, a i sve osnovne škole sa područja Opštine, ali je veoma mali broj djece sa smetnjama u razvoju i OSI uključen u obrazovanje.

Organizacije OSI sprovode značajne aktivnosti na pružanju podrške svojim članovima u procesu obrazovanja. Neformalno obrazovanje djece sa posebnim potrebama u opštini Nikšić sprovodi jedino UZDP u „Igračkoteci“ Nikšić, gdje je obuhvaćeno od 40 do 80 djece sa smetnjama u razvoju, u raznim obrazovnim programima, od predškolskog i osnovnoškolskog do obuke na računaru. OSNK radi na obezbjeđivanju kompjutera sa softverima za osobe sa oštećenim vidom za sve svoje članove koji se nalaze u procesu obrazovanja, a kroz projekat „Audio biblioteka“ radi na obezbjeđivanju dostupne literature za pohađanje fakulteta.

6. Kreiranje politike i planiranje

Pitanja invalidnosti u dosadašnjoj praksi lokalne samouprave nijesu uključivana u toku pripreme akata iz njihove nadležnosti, već je to činjeno uglavnom po inicijativama organizacija OSI. U Nikšiću još uvijek ne postoji Savjet za pitanja OSI koji bi redovno radio na uključivanju pitanja invalidnosti u sve propise koje donosi Opština, a koji mogu biti od značaja za OSI, kao i na kreiranju politika koje će doprinijeti boljem položaju OSI u našem gradu. Skupština opštine Nikšić u pripremi programa rada za narednu godinu obavezno će konsultovati nevladine organizacije, a time i Organizacije OSI. Takođe postoji i institut „Prazne stolice“ u lokalnom parlamentu koji mogu koristiti i organizacije OSI kako bi uticali na kreiranje politika u lokalnoj zajednici.

7. Organizacije osoba sa invaliditetom

U Nikšiću postoji sedam organizacija OSI koje zastupaju prava i interese OSI, kao i Savez organizacija OSI Nikšića kao jedina formalna koalicija organizacija OSI u Crnoj Gori. Tri Organizacije i to: OSNK, Udruženje „Plegije“ i Organizacija civilnih invalida rata koriste kancelarijski prostor koji im je lokalna uprava dala

na korišćenje bez nadoknade. UZPD ima svoje prostorije u MZ Rastoci, a u okviru Dnevnog centra će imati mnogo kvalitetniji prostor za rad koji su izgradili sopstvenim sredstvima. Ostale Organizacije ili nemaju prostor za rad, ili plaćaju zakup prostora. Nijedna organizacija nema redovno finansiranje osnovnih potreba organizacije iz budžeta Opštine. OSNK dobija određeni iznos sredstava iz budžeta, koji pokriva finansiranje jednog radnog mjesta, a kojeg je Opština finansirala i u prethodnih 30 i više godina.

7. Obuka osoblja

Lokalna samouprava u dosadašnjoj praksi nije organizovala edukativne programe za svoje zaposlene na teme vezana za OSI, već su se zaposleni u lokalnoj upravi povremeno edukovali kroz edukativne sadržaje koje je realizovala neka od organizacija OSI i kroz sastanke sa predstavnicima organizacija OSI.

1.2. PRAVNI OKVIR ZA IZRADU PLANA

Uključivanje marginalizovanih grupa u društvo je odgovornost vlasti na svim nivoima odlučivanja,

međunarodnom, nacionalnom i lokalnom.

Osnovu ovog plana čine međunarodni i domaći pravni akti.

Međunarodni pravni akti:

- Univerzalna deklaracija UN o ljudskim pravima(1948.);
- Standardna pravila OUN-a za unapređenje položaja OSI (1993.) i Agenda 22;
- Međunarodna konvencija o pravima OSI;
- Milenijumski razvojni ciljevi (2002.);
- Evropska socijalna povelja;
- Konvencija UN o pravima djeteta(1989.);
- Preporuka EU o koherentnoj politici za OSI;
- Akcioni plan Savjeta Evrope za promociju prava i punog učestvovanja u društvu osoba sa invaliditetom;
- Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve .

Domaći pravni akti:

- Ustav Crne Gore,
- Nacionalni izvještaj o položaju OSI;
- Nacionalni plan akcije za djecu;
- Lokalni plana akcije za djecu u Nikšiću;

-Strategija za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori;

-Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori;

- zakoni koji pokrivaju pomenute oblasti (zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita, prava djeteta, ...).

Postoje 22 *Standardna pravila UN* i ona se sastoje od tačaka koje se odnose na obaveze država, smjernica politike za osobe sa invaliditetom i prijedloga za konkretno djelovanje. Tačke iz SPUN-a su: povećanje svjesnosti, medicinska njega, rehabilitacija, servisi podrške, pristupačnost, obrazovanje, zapošljavanje, očuvanje dohotka i socijalna sigurnost, porodični život i lični integritet, kultura, rekreacija i sport, vjera, informacije i istraživanja, kreiranje politike i planiranje, zakonodavstvo, ekonomska politika, koordinacija rada, organizacije osoba sa invaliditetom, obuka osoblja, praćenje i evaluacija, tehnička i ekonomska saradnja i međunarodna saradnja.

Od navedenih 22 SPUN-a, ovaj plan obrađuje 8.

1.3. CILJEVI LPA-I I PRINCIPI DJELOVANJA

- Opšti ciljevi plana:*
- Poboljšati položaj OSI u opštini Nikšić;
 - Uključiti OSI u sve oblasti društvenog života;
 - Zaštiti prava OSI;
 - Obezbijediti socijalne, zdravstvene i druge usluge osobama sa invaliditetom;
 - Osigurati pristup njihovom životnom okruženju;
 - Senzibilisati društvo za probleme sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u našoj lokalnoj zajednici.

Mjere i rješenja definisane ovim planom treba da na najadekvatniji način odgovore na potrebe osoba sa invaliditetom.

Ovaj plan predstavlja pravni okvir kojim se definiše politika prema osobama sa invaliditetom u skladu sa njihovim potrebama.

Principi na kojima se zasniva LPAI su:

- poštovanje ljudskih prava;

- zabrana diskriminacije;
- afirmativna akcija;
- poštovanje različitosti;
- socijalna integracija;
- jednake mogućnosti;
- pristupačnost.

1.4. OPIS PROCESA IZRADE LPAI I NJEGOVO DONOŠENJE

Proces izrade LPAI u Nikšiću je obuhvatio sljedeće faze:

1. Organizacije osoba sa invaliditetom su napravile popis potreba i postojećih resursa;
2. Napravljen je lista prioriteta;
3. Organizacije OSI su pokrenuli inicijativu kod lokalne uprave za donošenje LPAI-ja;
4. Uspostavljena je saradnja lokalne uprave i organizacija osoba sa invaliditetom, kao ravnopravnih partnera.
5. Rješenjem predsjednika Opštine formirana je Radna grupa za izradu LPAI. Grupom je koordinirao

potpredsjednik Opštine, a članovi su bili zaposleni u lokalnoj upravi i predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom.

6. Definirane su potrebe i problemska područja i to: podizanje svijesti, rehabilitacija, servisi podrške, pristupačnost, obrazovanje, kreiranje politike i planiranje, organizacije osoba sa invaliditetom i obuka osoblja.

7. Na osnovu Situacione analize i postojećih resursa, određene su potrebe, rješenja i mjere, rokovi, odgovorni subjekti i izvori finansiranja.

8. Izvršene su konsultacije u okviru Radne grupe i određeni prioritetni strateški ciljevi, a nakon toga i radna verzija LPAI.

9. Održana je javna rasprava.

10. Svi komentari i sugestije iz konsultacija i javne rasprave povodom Nacrta LPAI su uvršteni u Prijedlog plana.

11. Konačna verzija Lokalnog plana iz oblasti invalidnosti usvojena je

.....

2. PROBLEMATIČNE OBLASTI U OPŠTINI NIKŠIĆ – POTREBE I RJEŠENJA

2.1. PODIZANJE SVIJESTI

U cilju promovisanja i poštovanja prava osoba sa invaliditetom, prva od aktivnosti u LPAI jeste podizanje svijesti građana o pomenutim pravima.

Ova aktivnost podrazumijeva borbu protiv stereotipa i predrasuda o

ovoj grupi ljudi, promociju pozitivnog stava prema OSI i izgradnju odnosa poštovanja prema istim.

Građane treba upoznati sa posebnim potrebama osoba sa invaliditetom i uslugama i podršci koje im treba pružiti.

Informativne kampanje treba da prenose poruku da su osobe sa invaliditetom građani sa istim pravima i obavezama kao i ostali.

POTREBE	POSTOJEĆI RESURSI	RJEŠENJA/MJERE	VREMENSKI ROKOVI	ODGOVORNI SUBJEKTI	IZVORI FINANSIRANJA
Stalno informisanje o resursima koje opština posjeduje za OSI	Postoji web prezentacija opštine	Na sajtu opštine napraviti poseban odjeljak za OSI i njegovo redovno ažuriranje	2009. godina	Opština i SOOSINK	Opština, SOOSINK, donatori
Izrada brošura, kataloga, stalno obavještavanje putem sajta	Postoji web prezentacija opštine	Izraditi brošure i kataloge o resursima koje opština pruža OSI	2009.-2014.	Opština i SOOSINK	Opština, SOOSINK, donatori
Opština treba da finansira emisije na lokalnim medijima kojima se podiže svijest o OSI	Informativni program RTV NK	Finansirati tromjesečnu emisiju iz oblasti invalidnosti na lokalnoj RTV Finansiranje prevodioca za gestovni govor na na lokalnoj televiziji u informativnim emisijama.	2010.-2014. 2010.-2014.	Opština, mediji, NVO	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori RTNK
Informacije o primjerima pozitivne prakse na lokalnom nivou iz oblasti invalidnosti	Organizacije OSI	Lobirati medije za pozitivan pristup invaliditetu	2009.-2014.	Opština i SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori mediji
Materijalna podrška OOSI, pravljenje promotivnog materijala o	Lokalna uprava ustupa na korišćenje salu za održavanje tribina	Pokrenuti inicijativu da OOSI postane budžetski korisnik	2009. godina	Opština, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori

pravima OSI, aktivnostima i mjerama koje se preduzimaju na lokalnom nivou za poboljšanje njihovog materijalnog statusa	Postoji konkurs za NVO na kojima su podržani neki projekti OOSI				
Potrebno je da opština organizuje seminare o mogućnostima OSI za svoje zaposlene	Znanje organizacija OSI, SOOSINKNK	Kontinuirana edukacija zaposlenih u opštini o mogućnostima OSI.	2010.-2014.	SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Obezbijediti informacije i dokumenta u svim oblicima komunikacije: štampani, elektronski, Brajevo pismo, gestovni govor i sl.	Opština ima dobru volju za saradnju sa OOSI	Objavljivanje svih materijala i informacija u elektronskom obliku ili na brajevom pismu.	2010.-2014.	Opština i SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Podrska projektima za lobiranje	Postoji konkurs za NVO na kojima su podržani neki projekti OOSI	Podrška promovisanju javnih kampanja za prava OSI	2010-2014.	Opština, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Lokalna uprava treba da oformi Savjet za OSI kojeg bi činili predstavnici lokalne uprave i OOSI, a koji bi radio na uključivanju pitanja invalidnosti u lokalne politike	Slobodna stolica u lokalnom parlamentu Spremnost lokalne uprave da se uključi u LPAI	Donijeti odluku o formiranju Savjeta za OSI	2009. godina	Opština, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori

2.2. REHABILITACIJA

Osobe sa invaliditetom imaju pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja bez diskriminacije po osnovu invalidnosti. Ovim osobama treba obezbijediti pristup zdravstvenim uslugama i uslugama rehabilitacije.

Kroz mjere rehabilitacije, osobe sa invaliditetom treba da postignu maksimalnu samostalnost, optimalni

nivo nezavisnosti i funkcionisanja i uključenost u sve aspekte društvenog života.

Rehabilitacija, u skladu sa SPUN-om, odnosi se na proces koji ima za cilj da osobama sa invaliditetom omogući postizanje i održavanje njihovog optimalnog fizičkog, intelektualnog, psihičkog i društvenog

funkcionalnog nivoa, čime im se pruža mogućnost da promjene svoj život u pravcu većeg stepena nezavisnosti. Rehabilitacija obuhvata mjere za osposobljavanje i obnovu funkcija ili za nadoknadu gubitka ili nedostatke neke funkcije ili funkcionalnog ograničenja.

POTREBE	POSTOJEĆI RESURSI	RJEŠENJA/MJERE	VREMENSKI ROKOVI	ODGOVORNI SUBJEKTI	IZVORI FINANSIRANJA
Opština treba da donese lokalni program rehabilitacije za sve grupe OSI. Takav program treba da bude zasnovan na stvarnim i individualnim potrebama OSI i na principima učešća i ravnopravnosti.	Vladina Strategija za OSI	Na osnovu Strategije izraditi akcione planove za pitanja rehabilitacije, a u okviru toga obavezno odrediti lokalne stručnjake i OOSI u njihovu izradu	2010. godina	Opština, SOOSINK i nadležno ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Kostantna rehabilitacija na lokalnom nivou	Centar za socijalni rad, Socijalni radnici Organizacije OSI, SOOSINKNK	Formirati posebni fond u okviru budžeta LPAI, za rehabilitaciju i socijalnu integraciju OSI	2010. godina	Opština, SOOSINK, Dom zdravlja, Ceentar za socijalni rad	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori, Dom zdravlja, CSR
U saradnji odgovarajuće službe SO Nikšić, *Savjeta za prava OSI SO Nikšić*, Centra za socijalni rad Nikšić i organizacija OSI formirati	Centar za socijalni rad, Socijalni radnici Organizacije OSI, SOOSINKNK	Oformiti kancelariju za pružanje podrške u rehabilitaciji kao i u toj kancelariji zaposliti i jednu osobu sa invaliditetom	2010. godina	Opština i SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori

rehabilitacijsku službu za različite grupe OSI.					
Materijalna pomoć opštine za posebne vidove rehabilitacije u Igalu i drugim banjama		Fond u okviru budžeta za LPAI za OSI Usvojiti kriterijume za participaciju fonda za rehabilitaciju OSI	2010.-2014.	Opština, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Opremanje sale za fizikalnu terapiju potrebnim pomagalicama i osposobljenim kadrom.	Služba za rehabilitaciju i jedan broj medicinskog osoblja	Organizovanje kampanje za opremanje sale za fizikalnu terapiju potrebnim resursima	2010.-2014.	Opština, Dom zdravlja, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Obuka roditelja i porodice za rehabilitaciju kod kuće	Organizacije OSI. Stručnjaci Centra za socijalni rad	Organizovati individualne i kolektivne tečajevе rehabilitacije	2010.-2014.	SOOSINK, opština, Centar za socijalni rad	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori, C SR
Opština treba da podržava OOSI koje realizuju programe rehabilitacije		Formirati komisiju za rehabilitaciju sastavljenu od predstavnika opštine i OOSI	2010.-2014.	Opština, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori

2.3. *SERVISI PODRŠKE*

Službe za podršku treba da pomognu u povećanju nivoa nezavisnosti osoba sa invaliditetom i

potpunom ostvarivanju njihovih prava.

Pomagala treba da budu dostupna i fizički i finansijski.

POTREBE	POSTOJEĆI RESURSI	RJEŠENJA/MJERE	VREMENSKI ROKOVI	ODGOVORNI SUBJEKTI	IZVORI FINANSIRANJA
---------	-------------------	----------------	------------------	--------------------	---------------------

Formiranje službi za podršku.		U okviru Sekretarijata za društvene djelatnosti formirati kancelariju za pitanja OSI i okviru kancelarije formirati službe za podršku	2011. godina	Opština, SOOSINK	Opština
Tumači za gestovni govor.	Strategija za osobe sa invaliditetom vlade Crne Gore.	Formirati službu gestovnih tumača.	2010. godina	Opština, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Asistent u nastavi.	Mobilni timovi za inkluzivno obrazovanje, Strategija Vlade	U saradnji Ministarstva prosvjete, školskih službi lokalne uprave formirati odjel personalne asistencije u nastavi kao jedan od projekata Kancelarije	2010. godina	Opština, škole, SOOSINK	Opština, nadležna ministarstva, SOOSINK, donatori
Radionice za izradu i opravku pomagala i materijalna sredstva za podršku servisima.	» Organizacije OSI, SOOSINKNK	Podržati projekte OOSI i preduzetnika za osnivanje radionica za opravku pomagala	2011.-2014.	Opština i SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Dnevni centar za umjerenu i tešku ometenost.	Izgrađen Dnevni centar. Udruženje roditelja koje je obezbijedilo sredstva za izgradnju Dnevnog centra.	Pratiti rad Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i u drugoj fazi planirati izgradnju Dnevnog centra i za odrasle	2010.-2014.	Opština, nadležna ministarstva, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Obezbijediti posebno adaptirana vozila za prevoz OSI		U okviru voznog parka opštine Nikšić nabaviti adaptirana vozila i staviti ga na rasplaganje OSI	2011.-2014.	Opština, SOOSINK	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori

2.4. PRISTUPAČNOST

Cilj mjera iz ove oblasti jeste omogućavanje OSI da samostalno žive i učestvuju u svim aspektima života, tako što će im se osigurati i olakšati

pristup okruženju, uključujući zgrade, puteve, prevoz, ...

Fizičku sredinu treba učiniti pristupačnom za osobe sa invaliditetom

i obezbijediti pristup svim neophodnim informacijama.

POTREBA	POSTOJEĆI RESURSI	RJEŠENJA/MJERE	VREMENSKI ROKOVI	ODGOVORNI SUBJEKTI	IZVORI FINANSIRANJA
<p>Lokalni program akcije kojim se sistemski cilja na stvaranje fizičke okoline - i zatvorenog i otvorenog prostora - pristupačne za sve, i to</p> <p>-u kućama OSI</p> <p>-u drugim zgradama i stanovima gdje žive OSI i gdje je moguće zvesti razumnu adaptaciju</p> <p>javnom prevozu (stimulisanje nabavke niskopodnih autobusa na najznačajnijim gradskim i međugradskim linijama: npr Nikšić-Podgorica) i drugim sredstvima komunikacije (nabavka specijalnog kombija sa platformom)</p>		<p>Donijeti odluku da javni objekti i javne površine kao i poslovni prostori, za koje mišljenje i dozvolu za izgradnju izdaje lokalna vlast, moraju biti pristupačni za OSI.</p>	2010. godina	Opština, SOOSINK	Opština, SOOSINK, donatori

Pristupačnost javnih površina (ulice, trotoari, trgovi i dr. javne površine)		Izgraditi kose površine na pravcima kretanja javnim površinama gdje postoje različiti nivoi.	2009.-2014.	SOOSINK, opština, nadležna ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Pristupačnost javnim ustanovama bolnicama i dr.	Prilazne kose rampe kod Doma zdravlja, Opšte bolnice, sale za fizikalnu terapiju (neadekvatne)	Izgraditi adekvatnu prilaznu kosu rampu u Domu zdravlja Obezbijediti dostupnost svih specijalističkih i stomatološki ambulanti pomoću odgovarajućih liftova.	2010.-2014.	SOOSINK, opština, nadležna ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Pristupačnost javnom prevozu.	Program lokalne vlasti za uređenje prostora.	Donijeti propis koliki procenat vozila u javnom prevozu mora biti pristupačan za OSI	2012. godins	SOOSINK, opština, nadležna ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Nabavka niskopodnih autobusa ili kombija sa platformom.	Niskopodni autobusi u gradskom prevozu	Stimulisanje prevoznika za nabavku dozvole za pojedine relacije.	2010.-2014.	SOOSINK, opština, nadležna ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Izgradnja kosih rampi.	Prilazne kose rampe na Robnoj kući Nikšićanka (neadekvatne) Prilazna kosa rampa na hotelu Onogošt (neadekvatna) Prilazna kosa rampa na marketu Dalidej u Njegoševoj (neadekvatna) Prilazne kose rampe na marketu Plus komerca Albona u Rastocima (adekvatne)	Izgraditi odgovarajući kosi ulaz u zgradu SO. Učiniti pristupačnim javne institucije, škole I poštu..	2010. godina	SOOSINK, opština, nadležna ministarstva, nadležne institucije i ustanove	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Pristup štampanim i elektronskim medijima, osobama sa oštećenjem vida i sluha.	Projekat Organizacije slijepih „Audio biblioteka“	Obezbijediti podršku audio biblioteci Organizacije slijepih	2010.-2014.	SOOSINK, opština, nadležna ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Konsultovanje OOSI o pristupačnostima na svim nivoima.		Memorandum o saradnji.	2009. godina	SOOSINK, opština, nadležna ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori

Zvučna signalizacija na semaforima za OSI sa oštećenim vidom	Zvučni semafor na pet raskrsnica.	Postaviti zvučne semafore na mjestima gdje je predviđeno svjetlosno regulisanje saobraćaja- 6 neozvučenih raskrsnica	2010.-2014.	SOOSINK, opština, nadležna ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Lokalna vlast treba da učini dostupnim informacije koje pruža građanima OSI.	Opštinski biro za informacije	Štampanje informativnih biltena na Brajevom pismu, davanje informacija u pisanom obliku, za OSI sa oštećenim vidom u elektronskom i audio formatu. Obavezati službenike na birou za informacije da daju podršku OSI	2010.-2014.	SOOSINK, opština, nadležna ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori

2.5. OBRAZOVANJE

Jedno od osnovnih ljudskih prava je pravo na obrazovanje. Vlasti se obavezuju da omoguće ostvarivanje ovog prava bez diskriminacije po bilo kom osnovu.

Do najveće moguće mjere treba razviti ličnost, talenat i sposobnosti kod osoba sa invaliditetom. OSI imaju

pravo na inkluzivno obrazovanje i posebne uslove školovanja.

Obrazovanje treba da je organizovano tako da u potpunosti zadovoljava potrebe osoba sa invaliditetom. Posebnu pažnju treba posvetiti i nastavnom osoblju u

školama u kojima su zastupljena i djeca sa posebnim potrebama.

Sistem inkluzivnog obrazovanja se još uvijek teško sprovodi zbog predrasuda, fizičkih barijera i nedostatka stručnog kadra.

POTREBE	POSTOJEĆI RESURSI	RJEŠENJA/MJERE	VREMENSKI ROKOVI	ODGOVORNI SUBJEKTI	IZVORI FINANSIRANJA
Edukacija nastavnog osoblja i uprave škole.	Crnogorsko-finski projekat.	Preporuke Opštine školama da edukuju što veći broj nastavnog osoblja Organizovanje posebnih seminara za direktore škola	2010.-2014.	Škole, opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo	Škole, Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Bolja opremljenost škola.		Nastaviti sa pronalaženjem donatora	2010.-2014.	Škole, opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo	Škole, Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Obuka i podrška nastavnicima	Mobilni tim za podršku	Uputiti zahtjev i preporuke ministarstvu prosvjete i zavodu za školstvo za povećanjem broja mobilnih timova	2010. godina	Škole, opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo	Škole, Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori
Riješene arhitektonske barijere u obrazovnim institucijama	Zakon o izgradnji, Zakon o inkluzivnom obrazovanju.	Izgraditi pristupne rampe i liftove na osnovnim I srednjim školama. Poštovati principe o pristupačnosti prilikom izgradnje i adaptacije obrazovnih institucija	2010.-2014.	Škole, opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo	Škole, Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva, donatori

Pomoć OSI u nabavci dostupne udžbeničke literature i lektire kao i neophodnih pomagala i opreme za proces obrazovanja (Brajeve mašine, kompjuteri sa prilagođenim softverima, ortopedska pomagala,...)		Fond za podršku OSI	2010.-2014.	SOOSINK , škole,SOOSINK, opština, nadležno ministarstvo	Škole, Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva,donatori
Podrška uključivanja OSI u redovan sistem obrazovanja kroz obezbjeđivanje servisa podrške (personalna asistencija, gestovni tumači, prilagođen prevoz,...)	Uveden je predmet Inkluzivno obrazovanje na Filozofskom fakultetu u Nikšiću	Obavezno omogućiti besplatne servise podrške za OSI koji su u sistemu redovnog obrazovanja.	2010.-2014.	SOOSINK , škole, opština, nadležno ministarstvo	Škole, Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva,donatori
Aдекватna priprema za inkluzivno obrazovanje	Igračkoteka	Podrška neformalnom obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju	2010.-2014.	SOOSINK , škole, opština, nadležno ministarstvo	Škole, Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva,donatori
Uključiti grupe roditelja i OOSI u obrazovne procese putem uključivanja u školske odbore u školama	Savjeti roditelja u školama Udruženje za pomoć djeci sa smetnjama u razvoju Nikšić.	Podržati projekte Savjeta roditelja i roditeljskih udruženja kada se odnose na OSI Preporuke direktorima škola da u Savjetu roditelja budu roditelj djeteta sa invaliditetom.	2010.-2014.	SOOSINK , škole, opština, nadležno ministarstvo	Škole, Opština, SOOSINK, nadležna ministarstva,donatori

2.6. KREIRANJE POLITIKE I PLANIRANJE

Organizacije osoba sa invaliditetom i osobe sa invaliditetom treba podsticati kako bi i oni učestvovali u kreiranju politike i uključili se u donošenje odluka koje se

tiču programa i aktivnosti od značaja za njih.

Potrebe i problemi treba da budu ugrađeni u opšte politike i planove.

Njihova politička, ekonomska, socijalna, kulturna i druga prava moraju biti na ravnopravnoj osnovi sa pravima drugih građana.

POTREBE	POSTOJEĆI RESURSI	RJEŠENJA/MJERE	VREMENSKI ROKOVI	ODGOVORNI SUBJEKTI	IZVORI FINANSIRANJA
Aspekti invalidnosti od samog početka moraju biti uključeni u razvojne planove vlasti Opština treba da pri donošenju svojih akata vodi računa o uvođenju pitanja invalidnosti u iste, kao i da konsultuje OOSI pri donošenju akata koja se odnose na OSI	Dobra volja lokalne uprave za saradnju sa OOSI Zakon o lokalnoj samoupravi. Statut SO.	Potpisati Memorandum o saradnji SOOSINKNK-a opštine U programima rada organa opštine unijeti odeljke o pitanjima invalidnosti.	2009.-2014.	Opština, SOOSINK	Opština
Opština treba da oformi Savjet za OSI kojeg bi činili predstavnici lokalne uprave i OOSI, a koji bi radio na uključivanju pitanja invalidnosti u lokalne politike	Postojanje dobre prakse u drugim opštinama Crne Gore Statut SO Nikšić	Donijeti odluku o formiranju Savjeta za pitanja OSI	2009. godina	SOOSINK, opština	Opština
Lokalni plan treba da je baziran na Standardnim pravilima UN.	Konvencija UN o pravima OSI. SPUN	Promovisati SPUN (okrugli stolovi, tribine, promotivni materijali...)	2010.-2014.	SOOSINK, opština	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori

2.7. ORGANIZACIJE OSOBA SA INVALIDITETOM

Uloga organizacija osoba sa invaliditetom sastoji se u identifikaciji potreba i prioriteta, ocjeni usluga i uslova koje postoje u lokalnoj

zajednici, formiranju senzibilisane društvene svijesti i zalaganje za promjene.

Ove organizacije treba da imaju savjetodavnu ulogu u mnogim društvenim oblastima.

POTREBE	POSTOJEĆI RESURSI	RJEŠENJA/MJERE	VREMENSKI ROKOVI	ODGOVORNI SUBJEKTI	IZVORI FINANSIRANJA
Podrška osnivanju i radu OOSI.	Zakon o NVO	Voditi računa da se novoosnovanim OOSI pruži odgovarajuća šansa za iskazivanje	2009.-2014.	SOOSINK, opština, nadležno ministarstvo	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori
Podrška programima i projektima OOSI.	Konkurs za podršku NVO	Predlog za donošenje Odluke o redovnoj finansijskoj podršci OOSI	2010. godina	SOOSINK, opština	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori
Uključivanje OSI u rad radnih grupa i konsultovanje o svim pitanjima vezanim za OSI.	Zakon o NVO. Zakon o lokalnoj samoupravi. Statut SO.	Na osnovi Memoranduma o saradnji obavezno uključiti OSI u opštinska radna tijela i komisije.	2010.-2014.	SOOSINK, opština	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori
Opština treba da pruži podršku OOSI u finansiranju i obezbjeđivanju prostora za njihov rad (ustupanje opštinskog prostora na korišćenje, plaćanje zakupnine...)		Na osnovu Memoranduma o saradnji napraviti kriterijume za podršku lokalne uprave OOSI	2009. godina	SOOSINK, opština	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori

2.8. OBUKA OSOBLJA

Osobe koje su angažovane na planiranju programa, realizaciji aktivnosti i sprovođenju mjera iz

oblasti invalidnosti treba da budu posebno i adekvatno obučene za tu oblast.

POTREBE	POSTOJEĆI RESURSI	RJEŠENJA/MJERE	VREMENSKI ROKOVI	ODGOVORNI SUBJEKTI	IZVORI FINANSIRANJA
Promocija značaja obučavanja svih društvenih radnika u lokalnoj zajednici o pitanjima invalidnosti.	Eksperti, sociolozi, socijalni radnici, organizacije OSI...	Organizovanje okruglih stolova i predavanja na temu invalidnosti	2010.	SOOSINK, opština	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori
Organizovanje programa edukacije za svoje zaposlene kojim će se oni senzibilisati za pitanja invalidnosti.	Eksperti, sociolozi, socijalni radnici, organizacije OSI...	Kontinuirano najmanje jednom godišnje organizovane seminara na temu invalidnosti. Redovni sastanci i konsultacije OOSI lokalna uprava	2010.	SOOSINK, opština	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori
Konsultovanje OOSI o programima obuke	Organizacije OSI.		2010.	SOOSINK, opština	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori
Uključivanje OSI kao predavača, instruktora, savjetnika u programe za obuku osoblja u oblasti invalidnosti.	Edukovani i senzibilisani treneri iz OSI populacije.		2010.	SOOSINK, opština	Opština, SOOSINK, nadležno ministarstvo, donatori

3. REALIZACIJA I MONITORING

Monitoring treba da unaprijedi efikasnu primjenu mjera i pravila koje su definisane samim planom.

Monitoring i evaluaciju realizacije plana obavljaće Savjet za pitanja vezana za lica sa invaliditetom.

Metode koje će se koristiti u ovom procesu upodobiće se predviđenim aktivnostima na realizaciji ciljeva utvrđenih ovim dokumentom.

Monitoring podrazumijeva nadgledanje: progressa sprovođenja LPAI, pojedinačnih aktivnosti, promjena u određenim oblastima, donošenje godišnjih planova realizacije,

...

Dio sredstava za realizaciju ovog plana biće obezbijeđen iz sredstava Budžeta opštine Nikšić (0,05% od ukupnih izvornih prihoda Budžeta Opštine), dok će ostala sredstva biti obezbijeđena putem projekata, od strane donatora i pitem sponzorstva.

Realizatori predviđenih aktivnosti koristiće upitnike, fokus grupe, intervju, liste evidencije, statističke podatke i druge metode koje će poslužiti da se na odgovarajući način prati i procjenjuje uspješnost realizacije aktivnosti.

Svim institucijama i organizacijama dostaviće se Lokalni plan akcije i biće pozvane da dostavljaju sve relevantne informacije iz oblasti svog djelovanja u skladu sa planiranim aktivnostima.

Sve informacije vezano za realizaciju Lokalnog plana akcije biće sakupljane u Savjetu za pitanja vezana za OSI koji će biti uspostavljen na početku realizacije LPAI. Nalazi evaluacije će poslužiti za revidiranje postavljenih ciljeva i aktivnosti i unaprjeđenje cijelog procesa.